

O'QUVCHILARDA IJTIMOYIY INTELLEKTNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY-TEXNOLOGIK TIZIMI

Yerkaboyeva Safura Rustam qizi

Turon universiteti magistranti

Yerkaboyeva_safura@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolamda o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi, uning pedagogik-psixologik asoslari hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda ijtimoiy intellektning tarkibiy qismlari hisoblangan empatiya, hissiy boshqaruv, ijtimoiy ko'nikmalar, o'zaro hamkorlik va muloqot madaniyatining o'quvchi shaxsi rivojlanishidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, ijtimoiy intellektni rivojlantirishda qo'llaniladigan amaliy texnologiyalar, jumladan, rol o'ynash mashg'ulotlari, guruhli faoliyatlar, treninglar, pedagogik kuzatuv va psixologik diagnostika metodlarining samaradorligi asoslab berilgan. Maqolada o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish hamda sog'lom psixologik muhit yaratishda ijtimoiy intellektning muhim omil ekanligi ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy intellekt, empatiya, muloqot madaniyati, hissiy boshqaruv, ijtimoiy ko'nikmalar, pedagogik texnologiya, o'quvchi shaxsi, psixologik tayyorgarlik, guruhli faoliyat, rol o'ynash metodi, ijtimoiy moslashuvchanlik.*

Kirish

Ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishini ta'minlash ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashtirish jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida yosh avlodda ijtimoiy intellektni shakllantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatga erishish ko'p jihatdan insonning boshqa kishilar bilan samarali muloqot qila olishi, ularning hissiy holatini tushunishi va turli ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatiga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ijtimoiy intellekt shaxsning o'z va boshqalarning his-tuyg'ularini anglash, ularni boshqarish, empatiya ko'rsatish hamda ijtimoiy munosabatlarni samarali tashkil etish qobiliyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Mazkur sifatlar o'quvchilarning maktab jamoasiga moslashuvi, tengdoshlari bilan hamkorligi va o'qituvchilar bilan o'zaro munosabatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jumladan, pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy intellekti rivojlangan o'quvchilar nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilishga, o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishga hamda boshqalarning fikr va qarashlariga hurmat bilan yondashishga moyil bo'ladilar. Aksincha, ijtimoiy ko'nikmalari yetarlicha shakllanmagan o'quvchilarda muloqotdagi qiyinchiliklar, nizolar va ijtimoiy moslashuv muammolari ko'proq uchraydi.

Ayni paytda ta'lim muassasalarida ijtimoiy intellektni rivojlantirishning amaliy-texnologik tizimini yaratish va uni o'quv jarayoniga integratsiya qilish zarurati ortib bormoqda. Bunda pedagogik treninglar, rol o'ynash mashg'ulotlari, guruhli ishlar, psixologik mashqlar va interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Masalan, rol o'ynash texnologiyalari orqali o'quvchilar turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirib, empatiya va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Guruhli loyihalar esa ularda hamkorlik, mas'uliyat va o'zaro hurmat tuyg'ularini shakllantiradi. Bundan tashqari, pedagogik psixologiya ijtimoiy intellektni rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Pedagog va psixologlar tomonidan tashkil etiladigan treninglar, maslahatlar va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar o'quvchilarning hissiy barqarorligi, empatiya darajasi va ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi.

O'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki har tomonlama barkamol, ijtimoiy faol va mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur masalani ilmiy jihatdan o'rganish va amaliyotga samarali tatbiq etish bugungi ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy intellekt shaxsning o'z va boshqalarning his-tuyg'ularini anglash, ularni boshqarish, empatiya ko'rsatish hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda samarali muloqot o'rnatish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning ijtimoiy-intellektual rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Avvalo, ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi o'quvchilarda emotsional madaniyatni rivojlantirishdan boshlanadi. Chunki o'quvchi o'z his-tuyg'ularini anglay olsa va boshqara olsa, u tengdoshlari bilan sog'lom munosabatlarni yo'lga qo'yishga qodir bo'ladi. Masalan, sinfda yuzaga kelgan nizoli vaziyatlarda o'z hissiyotlarini nazorat qila oladigan o'quvchi agressiv xatti-harakatlardan voz kechib, muammoni muloqot orqali hal etishga harakat qiladi. Bu esa uning ijtimoiy intellekti shakllanayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, empatiya ko'nikmalarini rivojlantirish ham mazkur tizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Empatiya o'quvchining boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishi va ularga nisbatan samimiy munosabat bildirish qobiliyatidir. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, empatiya darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar muloqot jarayonida suhbatdoshining nafaqat so'zlarini, balki uning emotsional holatini ham to'g'ri anglay oladi. Natijada ular jamoada ishlash, hamkorlik qilish va nizolarni bartaraf etishda yuqori natijalarga erishadilar.

Bundan tashqari, ijtimoiy intellektni rivojlantirishda rol o'ynash mashg'ulotlari muhim pedagogik texnologiya sifatida xizmat qiladi. Mazkur metod orqali o'quvchilar turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirib, o'zaro munosabatlar tajribasini orttiradilar. Masalan, "Do'stlar o'rtasidagi kelishmovchilik", "Sinfidagi yangi o'quvchiga yordam berish" yoki "Jamoada qaror qabul qilish" kabi vaziyatlarni sahnalashtirish orqali o'quvchilar empatiya, hamkorlik va muloqot madaniyatini amaliy jihatdan egallaydilar. Shu bilan birga, stressni boshqarish texnologiyalaridan foydalanish ham ijtimoiy intellektning rivojlanishiga xizmat

qiladi. Nafas olish mashqlari, relaksatsiya usullari va psixologik treninglar o'quvchilarning hissiy barqarorligini mustahkamlaydi. Natijada ular murakkab vaziyatlarda ham o'zini boshqarish, to'g'ri qaror qabul qilish va atrofdagilar bilan ijobiy munosabatlarni saqlab qolish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ijtimoiy intellektni shakllantirishda guruhli faoliyatlar ham muhim o'rin tutadi. Jamoaviy loyihalar, munozaralar va hamkorlikdagi topshiriqlar o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bunday mashg'ulotlar davomida ular bir-birining fikrini tinglash, hurmat qilish, mas'uliyatni taqsimlash va umumiy maqsad sari harakat qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi. Pedagogik psixologlarning ishtirokida tashkil etiladigan treninglar, seminarlar va maslahat mashg'ulotlari ham ijtimoiy intellektni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur faoliyatlar orqali o'quvchilarning muloqotga kirishuvchanligi, empatiya darajasi va ijtimoiy faolligi rivojlanadi. Shu tariqa ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi

No	Texnologik yo'nalish	Qo'llaniladigan metodlar	Shakllanadigan ko'nikmalar
1	Emotsional madaniyatni rivojlantirish	Psixologik mashqlar, suhbatlar	O'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish
2	Empatiyani shakllantirish	Rol o'ynash o'yinlari, vaziyatli topshiriqlar	Boshqalar hissiyotlarini tushunish
3	Muloqot madaniyatini rivojlantirish	Munozara, debat, guruhli suhbatlar	Samarali muloqot va tinglash madaniyati
4	Stressni boshqarish	Relaksatsiya, nafas olish mashqlari	Hissiy barqarorlik va o'zini nazorat qilish
5	Hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish	Jamoaviy loyihalar, guruhli ishlar	Jamoadada ishlash va mas'uliyat
6	Ijtimoiy moslashuvchanlikni oshirish	Treninglar, seminarlar	Ijtimoiy vaziyatlarga moslashish
7	Pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash	Diagnostika va maslahatlar	Ijtimoiy faollik va o'ziga ishonch

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning amaliy-texnologik tizimi ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqotlar va pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, emotsional madaniyat, empatiya, hissiy boshqaruv va ijtimoiy ko'nikmalar o'quvchilarning shaxs sifatida kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, rol o'ynash mashg'ulotlari, guruhli faoliyatlar, stressni boshqarish texnologiyalari va pedagogik-psixologik treninglar ijtimoiy intellektni rivojlantirishning samarali vositalari ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, empatiya darajasi yuqori

bo'lgan o'quvchilar muloqot jarayonida o'zaro tushunishni oson yo'lga qo'yishi, nizoli vaziyatlarni konstruktiv tarzda hal qilishi va jamoadagi faol ishtiroki bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim tizimini takomillashtirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2021–2025.
4. To'laganov A. Pedagogik mahorat va zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2021.
5. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2020.
6. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
7. Ochilov M. Pedagogika. – Toshkent: Aloqachi, 2020.
8. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
9. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. – Toshkent: Universitet, 2021.
10. Nishonova Z.T., Alimuhamedov S. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2022.
11. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2020.
12. Covey S.R. The 7 Habits of Highly Effective People. – New York: Simon & Schuster, 2020